

Η ΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΕΚ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΗΘΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΤΟΥ W. E. H. LECKY.

(Συνέχεια καὶ τέλος.)

Καθ' ἃ εἵπομεν ἐθεωρεῖτο ἀγιότης τὸ νὰ ἀπέχη τις τοῦ γάμου ἢ ὁ ἔγγαμος νὰ ἀπέχη τῆς συνουσίας, διότι ὁ γάμος ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τὴν κοινοτέραν καὶ ταπεινοτέραν αὐτοῦ ἔποψιν. Ἡ γνώμη περὶ τῆς ἀκαθαρσίας τοῦ γάμου ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἔσχε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, ἥτο δὲ συνήθεια τὴν παραμονὴν τῆς μεταλήψεως τῶν μυστηρίων νὰ ἀπέχῃσι τῆς κοίτης οἱ ἔγγαμοι, ἐπίσης καὶ ἐὰν ἐπρόκειτο τὴν ἐπιούσαν νὰ συνοδεύσωσι λιτανεῖαν τινα. Ἐνεκα τούτου ὁ δεῦτερος γάμος δὲν ἐπιτρέπετο, ἀεὶ δὲ κατεβάλλετο προσπάθεια νὰ διατηρήσωσι τὸν κληρὸν ἄγαμον. Οἱ ἀσκητικοὶ χριστιανοὶ κατεδίκαζον περισσότερον τὸν δεῦτερον γάμον παρὰ ταῖς γυναῖξιν ἢ παρὰ τοῖς ἀνδράσιν. Οὐδεὶς κάμνει λόγον περὶ τῆς προσφιλοῦς μνήμης πρὸς τὸν ἀποθανόντα σύζυγον, ὅλοι ὁμῶς συμφωνοῦσιν εἰς τὸ νὰ θεωρῶσι τὸν γάμον ὑπὸ τὴν ταπεινὴν ἔποψιν, καὶ νομίζουσιν, ὅτι ἡ γενετήσιος ὁρμὴ εἶναι τὸ μόνον ἐλατήριον τοῦ γάμου. Ὁ Ἀθηναγόρας ὀνομάζει τὸν δεῦτερον γάμον «κοσμίαν μοιχείαν», ὁ δὲ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἀποκαλεῖ ἀσελγείαν τὸν β' καὶ γ' γάμον. Ὁ ἅγιος Ἰερώνυμος λέγει, ὅτι ἡ δις συζευχθεῖσα εἶναι ἀναξία καὶ ὡς γραῖα καὶ πτωχὴ γυνὴ νὰ ζητῇ ἐλεημοσύνην παρὰ τῆς ἐκκλησίας. Παρὰ τοῖς Ἑλλησι χριστιανοῖς ἐθεωρεῖτο ὁ τέταρτος γάμος ἄνομος.

Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους οἱ ἱερεῖς εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ᾔνε ἔγγαμοι, ἀπηγορεύετο ὁμῶς νὰ νυμφεύωνται χήρας, ἢ οἱ χῆροι νὰ γίνωνται ἱερεῖς. Ἡ δὲ γνώμη καὶ αἱ περὶ τούτων διατάξεις ἦσαν διαφοροῦ αὐστηρότητος κατὰ τοὺς διαφοροὺς χρόνους καὶ κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν γνώμην τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας. Βραδύτερον κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα καὶ μετέπειτα ἡ ἀνηθικότης εἶχε προχωρήσει εἰς τοιοῦτον βαθμὸν παρὰ τῷ ἀγάμῳ, καὶ πρότερον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐγκρατεῖ κλήρῳ, ὥστε Ἰταλὸς τις ἐπίσκοπος τοῦ 10ου αἰῶνος διηγούμενος τὴν κακοήθειαν τοῦ κλήρου, λέγει, ὅτι ἐὰν ἐφηρμόζοντο οἱ κανονικοὶ νόμοι κατὰ τῶν ἀσελγῶν ἱερέων, τότε ἔπρεπε νὰ μείνωσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μόνον παῖδες, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἔπρεπε νὰ ἀποκλεισθῶσιν, ἐὰν ἐφηρμόζοντο οἱ κατὰ τῶν νόθων νόμοι. Εἰς τινα μέρη μάλιστα οἱ ἡγεμόνες ἐπέβαλλον τοῖς ἱερεῦσι φόρον τινα, δι' οὗ τρόπον τινὰ ἐδίδοτο διοικητικὴ ἀδαια αὐτοῖς τοῦ διατηρεῖν ἑταίρας. Εὐρέθησαν ὁμῶς καὶ πατέρες τῆς ἐκκλησίας καὶ πάπαι, οἵτινες κατὰ καιροὺς ἐθεώρησαν τὸν τρόπον τοῦτον τῆς ζωῆς τῶν ἱερέων ὡς ἀποτρόπαιον ἐγκλημα. Τὸ ἱερατεῖον ἔνεκα τῆς διαρθορᾶς του εἶχε πέσει πολὺ κατωτέρω τῶν λαϊ-

κῶν, ὑπάρχουσι δὲ παραδείγματα, ἂν καὶ οὐχὶ συχνὰ, ἐξωλεστάτης ἠθικῆς καταστάσεως, ὡς π. χ. ὁ πάπας Ἰωάννης ὁ ΧΧΙΙΙ, ὅστις πρὸς πλείστοις ἄλλοις ἐγκλήμασι κατεδικάσθη καὶ ἐπὶ αἰμομιξία καὶ μοιχεία, μοναχὸς τις ἐν Canterbury, ὅστις ἐν ἐνὶ μόνῳ χωρίῳ εἶχε 17 νόθα τέκνα, ὡς ἀπέδειξεν ἀνάκρισις τις τοῦ 1171, ἕτερος μοναχὸς ἐν Ἰσπανίᾳ, ὅστις εἶχε 70 ἑταίρας, Ἑρρίκος ὁ ΙΙΙ ἐπίσκοπος τῆς Liege ἐν Βελγίῳ, ὅστις ἀπεδείχθη τὸ 1170 ὅτι εἶχεν 65 νόθα τέκνα. Οἱ συγγραφεῖς τοῦ μεσαιῶνος περιγράφουσιν ἄπειρα μοναστήρια γυναικῶν ὁμοιάζοντα πρὸς χαμαιτυπεῖα, ἀπειραρίθμους βρεφοκτονίας, αἰμομιξίας τῶν ἱερέων εἰς βαθμόν, ὥστε ἐξεδίδοντο αὐστηραὶ διαταγαὶ νὰ μὴ κατοικῶσι μετὰ τῶν μητέρων των καὶ τῶν ἀδελφῶν των. Ἡ παρὰ φύσιν ἀγάπη, ἣτις σχεδὸν ἐξέλιπεν ἐπηρεία τοῦ χριστιανισμοῦ, ἦτο σταθερὰ συνήθεια τῶν μοναστηρίων, τὸ δὲ ἐξομολογητήριον ἐχρησίμευε πολλάκις πρὸς ἀσελγεῖς σκοποὺς, ὅπερ ἦτο λίαν συχνόν πρὸ τῆς μεταρρυθμίσεως.

Εἰς διαμαρτυρούμενα κράτη, ἐνθα ὁ γάμος ἐπιτρέπεται τοῖς ἱερεῦσι, γεννῶνται ἐκ τούτου κατάδηλα καὶ ἀναμφισβήτητα πλεονεκτήματα. Ἐκτός τινος περιορισμοῦ ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος προερχομένου καὶ ὁμοίας κατ' ἐπιφάνειαν ἀγιότητος, ἐκτός τινος ἀναρμόστου, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἥμισυ ἐν γνώσει διατελοῦσης, συχνάκις δὲ ἀδικώτατα ὡς ὑποκρισίας ὀνειδιζομένης διαγωγῆς, εὐρίσκει τις παρ' αὐτοῖς ἐστίας εὐτυχίας καὶ ἀρετῆς, ὥς ἴσως οὐδαμοῦ ἄλλοῦ ἀπαντᾷ τις. Οἱ ἱερεῖς οὗτοι αἰσθανόμενοι τὴν ἀγίαν αὐτῶν ἀποστολὴν ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν διανοητικὴν, κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν κατὰστασιν. Καὶ ὡς πατέρες οἰκογενειῶν ἔχουσι τὰ αὐτὰ συμφέροντα. Εἶνε δὲ γλυκεῖς καὶ πρᾶοι, καὶ ἠθικοὶ ἐν λόγοις καὶ ἔργοις. Αἱ σύζυγοί των ἐπισκέπτονται ἀσθενεῖς, ὑποστηρίζουσι πτωχοὺς καὶ διδάσκουσι τὴν νεολαίαν. Ταῦτα πάντα διαπλάσσουν τὸν χαρακτήρα αὐτῶν καὶ ἠθικοποιοῦσι, τὸ παράδειγμα δὲ αὐτῶν ἐπενεργεῖ οὐχ ἥττον ἢ αἱ ἐνέργειαι των.

Παρὰ τοῖς καθολικοῖς, παρ' οἷς ὑπάρχει ἀγαμία, ἀναπτύσσεται ὅλως διάφορος χαρακτήρ, ὅστις συνδέει μετὰ βαρέων καὶ δεινῶν σφαλμάτων καὶ τινα εὐγενῆ πλεονεκτήματα. Λελυμένοι παντός γήινου δεσμοῦ καὶ στερούμενοι σχέσεών τινων, αἵτινες ὑπὲρ πᾶν ἄλλο πρᾶύνουσι τὸν χαρακτήρα, οἱ καθολικοὶ ἱερεῖς διεκρίθησαν λίαν συχνὰ ἔνεκα τοῦ ἀγρίου καὶ αἰμοχαροῦς αὐτῶν φανατισμοῦ, καὶ ἔνεκα τῆς ἀδιαφορίας πρὸς πάντα τὰ συμφέροντα, ἐκτός τῶν τῆς ἐκκλησίας των, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ὁ στενὸς κύκλος τῶν συμπαιδιῶν αὐτῶν καὶ ἡ δουλοφροσύνη εἰς ἣν ὑπόκεινται ἐκκλησιαστικῶς, καθιστᾷ αὐτοὺς ἀκαταλλήλους διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεότητος, ἣν τόσον ἐπιμόνως ἀπαιτοῦσι, καὶ ἣν διετήρησαν πρὸς δυστυχίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀφ' ἑτέρου οὐδὲν σωματεῖον δεικνύει εἰλικρινέστερον ζῆλον εἰς τὸ νὰ θυσιάσῃ διὰ τὸ καθῆκον πάντα γίγνον σκοπόν, καὶ νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὴν κακοπάθειαν καὶ τοὺς κινδύνους τῆς ζωῆς ἔνεκα τῆς ἀποστολῆς του. (*)

(*) Ὁ συγγραφεὺς ἐννοεῖ διὰ τούτου βεβαίως τοὺς ἱεραποστόλους, τοὺς πεμπομένους εἰς χώρας βαρβάρους. Ἀλλὰ περὶ τούτων δύναται νὰ γείνωσι πολλαὶ ἀντιρρήσεις καὶ σχόλια.

Εἶνε ἄδικον τὸ νὰ ἀρνηθῇ τις, ὅτι κατὰ τοὺς ἱσχυρότερους χρόνους τοῦ μεσαιῶνος ὑπῆρξαν καὶ καλοὶ καὶ μεγάλοι ἄνδρες κληρικοὶ, ἀφ' ἑτέρου ὅμως εἶνε βέβαιον, ὅτι ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἀθέμιτοι σχέσεις τοῦ κλήρου, καὶ μάλιστα λίαν συχναί, συνέτειναν εἰς τὸ νὰ διαφθαρῇ καὶ ὁ λαὸς, καὶ ὅτι ἀντενέργησαν εἰς τὰς μεγάλας ἐκδουλεύσεις, ἃς ὁ χριστιανισμὸς παρέσχεν ἀναφορικῶς εἰς τὴν ἠθικὴν ἀγνότητά. Ἡ πρὸς τὸν ἀσκητισμὸν τάσις, ἥτις ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἐπέφερε τοὺς ἀντιθέτους καρπούς, καὶ ἦτο ἐπιβλαβὴς εἰς τὴν ἀγνότητα τοῦ πνεύματος. Ἡ ὑπερβολικὴ εὐσέβεια τῶν γυναικῶν, αἵτινες ἠθέλον νὰ ζῶσι χωρὶς τοῦ ἀνδρός, ὥθει αὐτοὺς εἰς δεινὴν ἀκολασίαν, ἡ ἀκριβεστέρα σχέσις τῆς ζωῆς ἐθεωρεῖτο ἁμαρτία, διὰ δὲ τῆς ἀγαμίας τοῦ κλήρου παρίστατο ἔτι ταπεινότερα. Ὁ προτεσταντισμὸς συνετέλεσε πολὺ εἰς τὸ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν γάμον πάλιν τὴν πρὶν ἀγνότητα καὶ ἀξίαν. Ἡ ἀσκητικὴ τάσις ἐπενέργησεν ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τῆς θέσεως τῶν γυναικῶν· διότι στηριζομένη ἐπὶ τοῦ μύθου τῆς παλαιᾶς διαθήκης περὶ τῆς πτώσεως τῆς γυναικὸς ἐνεκα τῆς ἁμαρτίας, ἐταπείνου τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν, πατέρες δὲ τῆς ἐκκλησίας ἐξεσφενδόνιζον ἀγρίας ὕβρεις κατὰ τοῦ γυναικείου φύλου, ὡς τῆς πρωτίστης πηγῆς τῆς δειλεΐας τῶν ἀνδρῶν, ἂν καὶ τοῦτο ἀντιφάσκη ῥητῶς πρὸς τὰς κολακείας, ἃς μετεχειρίζοντο πρὸς τινὰς γυναῖκας. Ἡ γυνὴ ἦτο κατ' αὐτοὺς ἡ πύλη τοῦ ἁδου, ἡ μήτηρ παντός ἀνθρωπίνου κακοῦ, ἐκάστη δὲ ἔπρεπε νὰ αἰσχύνηται διότι ἦτο γυνή. Ἡ τοιαύτη διδασκαλία ἐπηρέαζεν ἐν μέρει καὶ τὰς ἀρχὰς τῶν περὶ γυναικῶν ἐκδιδομένων νόμων, μόλις δὲ βραδύτερον ἤρχησε νὰ αἴρηται ὁ περιορισμὸς τῶν γυναικείων δικαιωμάτων, τοῦθ' ὅπερ συνέβη ἄνευ διακοπῆς ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἐν τῇ φεουδαλικῇ νομοθεσίᾳ ὅμως διετήρησεν ἡ γυνὴ πολὺ ταπεινότεραν θέσιν ἢ ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ νομοθεσίᾳ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἐθνικῶν αὐτοκρατόρων, διότι εὐρίσκομεν πολλὰς διατάξεις ἀπαγορευούσας εἰς τὰς γυναῖκας τὸ νὰ ἔχωσιν οἰανδῆποτε μεγάλην περιουσίαν, καὶ ἀναγκαζούσας σχεδὸν αὐτὰς νὰ ἐκλέξωσι τὸ μοναστήριον ἢ τὸν γάμον. Μόλις δὲ κατὰ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐγένοντο σοβαραὶ ἀπόπειραι πρὸς κατάργησιν τῶν νόμων τούτων, ἡ δὲ γαλλικὴ ἐπανάστασις ἀνεγνώρισεν ἴσα κληρονομικὰ δικαιώματα τοῖς υἱοῖς καὶ ταῖς θυγατράσι, καὶ ἔδωκεν ὥθησιν εἰς μεταρρυθμίσεις, προπαρεσκεύασε δὲ καὶ τὴν κοινὴν γνώμην.

Ἡ ἠθικὴ ἀγνότης τῶν βαρβάρων, ὡς περιγράφει τοὺς Γερμανοὺς ὁ Γάκιτος, ἵνα χρησιμεύσωσιν ὡς ὑπόδειγμα ἀρετῆς τοῖς Ῥωμαίοις, ἦτο ἄλλης φύσεως ἢ ἡ ὑπὸ τοῦ ἀσκητισμοῦ ἐπιδιωκομένη, διότι συνεκεντροῦτο εἰς τὸν γάμον, ἐξεδηλοῦτο εἰς εὐγενῆ πρὸς τὸν ἄνδρα πίστιν, ὀλίγον δὲ ἤρμοζεν εἰς βίον ἀγαμίας, ἥτις ὡς εἶδομεν δὲν διεφύλαξε τοὺς ἱερεῖς ἀπὸ τῆς ἐξαχρειώσεως. Ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ὁ χριστιανισμὸς δὲν ἐπέτυχεν νὰ κωλύσῃ τὴν πολυγαμίαν παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῶν βαρβάρων. Πολλοὶ ἄλλοι, καὶ ὁ μέγας Κάρολος εἶχε δύο γυναῖκας καὶ πολλὰς ἑταίρας. Βραδύτερον ἐπέτυχον οἱ πάπαι καὶ οἱ ἐπίσκοποι νὰ ἀντισταθῶσιν ἀποτελεσματικῶς. Οὐχ

ἦττον ἢ οἰκιακὴ ἀγνότης τῶν βαρβάρων ἦτο ὑπερτέρα τῶν μετέπειτα Ῥωμαίων, ὡς ἀποδεικνύουσι πολλοὶ νόμοι.

Ἡ ἀνήθικος αὕτη κατάστασις κατὰ μικρὸν ἐβελτιώθη καὶ μετεβλήθη ὑπὸ τὴν ἐπίρροιν τοῦ χριστιανισμοῦ, πατέρες τῆς ἐκκλησίας ἐδίδασκον διαρρήδην τὴν ἀμοιβαιότητα τῆς συζυγικῆς πίστεως ἀλλὰ οὐχὶ πάντοτε μετὰ ἀποτελέσματος. Καὶ νῦν ἔτι, ὅπου ἡ ἠθικὴ κατάστασις εἶνε ἀνωτέρα τῆς ἐπὶ τῆς εἰδωλολατρείας ἐν Ῥώμῃ ἐπικρατεῖ ἐπίσης μεγάλη ἐπιείκεια διὰ τοὺς ἄνδρας, καὶ ἄδικος καὶ ὀδυνηρὰ αὐστηρότης διὰ τὰς γυναῖκας. Οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας τῶν πρώτων χρόνων ἐθεώρησαν πάντοτε ὡς ἄδικον ὁ μὲν ἀνὴρ ἐπιθυμῶν καὶ ἀπολαμβάνων νὰ συγχωρῇται, ἡ δὲ ἐνδίδουσα γυνὴ νὰ καταδικάζεται, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶχεν εἰσχωρήσει εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ τοῦ χριστιανικοῦ, ὁ χαρακτήρ ὅμως τοῦ γάμου ὡς μυστηρίου ἔσχεν ἐπίρροήν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ἐγεννήθη δὲ ἡ πεποίθησις ὅτι ὁ γάμος ὡς σύμβολον τῆς ἐνώσεως τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς ἐκκλησίας εἶνε ἡ μόνη ἐπιτρεπομένη σχέσις ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα.

Ὑπάρχουσι πολλοὶ λόγοι, ἕνεκα τῶν ὁποίων ὁ ἰσοβίος σύνδεσμος ἐνὸς ἀνδρὸς καὶ μιᾶς γυναίκος πρέπει νὰ ᾔηνε ὁ ὁμαλὸς καὶ ὁ συνήθης τύπος τῶν σχέσεων τῶν δύο φύλων. Δύναται δὲ τις ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ τρόπος οὗτος δύναται νὰ προξενήσῃ εὐτυχίαν καὶ νὰ ἀνυψώσῃ ἠθικῶς ἀμφοτέρω τὰ μέρη. Ἐκ τοῦ ὅτι οὗτος πρέπει νὰ ᾔηνε ὁ προεξάρχων δὲν ἔπεται, ὅτι πρέπει νὰ ᾔηνε καὶ ὁ μόνος, ἢ ὅτι συμφέρει εἰς τὴν κοινωνίαν ὅλοι οἱ σύνδεσμοι νὰ ᾔηνε τοῦ εἶδους τούτου, πάντοτε δὲ ὑπῆρξαν πρὸς τῷ γάμῳ καὶ σύνδεσμοι διαρκοῦντες ἔτη μόνον τινα. Ἐν ἐποχαῖς, καθ' ἃς προσωρινοὶ σύνδεσμοι δὲν προξενοῦσιν ὄνειδος εἰς οὐδέτερον τῶν συνδεομένων μερῶν, ἐὰν αὐτὰ δὲν ἄγωσιν ἀνήθικον καὶ ταπεινωτικὸν βίον, φροντίζωσι δὲ τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὰ προσδοκώμενα τέκνα, τότε νομίζω ὅτι ᾔηνε ἀδύνατον νὰ καταδικάσῃ τις τοιοῦτους συνδέσμους διὰ τοῦ ἀπλοῦ καὶ ὀρθοῦ λόγου.

Ἀεὶ ὑπάρχουσι πολλοὶ, οἵτινες κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀκμῆς τῆς ζωικῆς ὁρμῆς δὲν δύνανται νὰ φροντίσωσι περὶ τῶν τέκνων των ἀναλόγως τῆς θέσεώς των, ἐπομένως διὰ πρώιμων γάμων δύνανται νὰ βλάψωσι τὴν κοινωνίαν, δύνανται ὅμως νὰ φροντίσωσι διὰ τὰ ἐκτὸς τοῦ γάμου γεννώμενα τέκνα καὶ νὰ καταστήσωσιν αὐτὰ χρησίμους πολίτας κατωτέρας τινὸς τάξεως. Οὕτω οὐδὲν βλάπτεται ἡ κοινωνία, ἐνῶ τούναντίον γάμοι μετ' ἀφροσύνης συνδεθέντες ᾔηνε ἐπιβλαβέστεροι. Τοῦτο ἀνεγνώριζον οἱ νόμοι τῆς αὐτοκρατορίας ἐν Ῥώμῃ, ἐδίδον τοιοῦτοις συνδέσμοις τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ γάμου, ἥτις ἐκάλυπτε τοὺς τοιοῦτους συνδέσμους, οἵτινες ᾔησαν τρόπον τινὰ γάμοι ἄλλου δευτέρου ταπεινοτέρου εἶδους. Τὰ ἐκ τούτων τέκνα διέμενον ἐν τῇ τάξει τῶν μητέρων, οὐχὶ δὲ ἐν τῇ τῶν πατέρων, π. χ. ἂν οὗτοι ᾔησαν πατρίκιοι, οὐδὲ εἶχον δικαίωμα κληρονομίας. Ἡ ἐκκλησία ὅμως εἶχε κηρύξει φανερόν καὶ ἀδιάλλακτον πόλεμον κατὰ τῶν ἰδεῶν τούτων, ἐδίδασκε δὲ ὡς θρησκευτικόν, ἀναλλοίωτον καὶ ἀκαμπτον δόγμα, ὅτι πᾶσα ἄλλη σχέση τῶν γενῶν ἐκτὸς τοῦ ἰσοβίου συνδέσμου εἶνε ἁμάρτημα τιμωρητέον. Τοῦτο δὲ ἐπενήργησε κατὰ μικρὸν, ὥστε ὁ πρῶην

ἐν χρήσει πολιτικός γάμος ἐπὶ τῶν τελευταίων αὐτοκρατόρων ἀντικατέστη διὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γάμου. Ὁ τοιοῦτος γάμος ἐλάμβανε χώραν καὶ ἐπὶ τῆς δημοκρατίας. Τοῦ γάμου λαβόντος τὸν χαρακτῆρα μυστηρίου, πρὸς εὐλογίαν δὲ αὐτοῦ ὄντος ἀναγκαίου τοῦ ἱερέως, τὸ ἱερατεῖον ἀπέκτησεν ἰσχὺν καθὼ ἀπαραίτητον εἰς τὴν οὐσιώδη ταύτην πράξιν τοῦ βίου τῶν χριστιανῶν, ἣν ἐσχάτως πάλιν ἐξησθένισεν εἰς τινὰς χώρας ἡ εἰσαγωγή τοῦ πολιτικοῦ γάμου.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ διαζύγια πολλάκις οἱ πολιτικοὶ νόμοι διεφώνουν πρὸς τὰς διατάξεις τῆς ἐκκλησίας, ἀν δὲ οἱ πολῖται κατέφευγον εἰς ἐκείνους ὡς συμφερωτέρους, ἡ ἐκκλησία ἐπέβαλεν αὐτοῖς διαφόρους ποινὰς, ἀφορισμοὺς κτλ. Οἱ μικτοὶ γάμοι, οἵτινες εἶνε ἱκανοὶ μᾶλλον παντὸς ἄλλου νὰ καταπραύνωσι τὸ μῖσος καὶ τὴν μισαλλοδοξίαν, ἦσαν αὐστηρότατα ἀπηγορευμένοι ὑπὸ τῶν θεολόγων, γάμοι δὲ τοιοῦτοι προϋποθέτουσι γενικὴν τινὰ ἀνοχήν· διότι ἡ πίστις ὅτι τὸ ἐν τῶν μελῶν τῆς συζυγίας εἶνε καταδεδικασμένον εἰς τὴν αἰωνίαν κόλασιν, δὲν εἶνε πρόσφορον εἰς τὴν οἰκογενειακὴν εὐτυχίαν, εἰς τὴν ἀμοιβαίαν συμπάθειαν καὶ ἐμπιστοσύνην, τὰ δὲ τέκνα τῆς τοιαύτης οἰκογενείας ἀδύνατον νὰ ἔχωσι τὰ μὲν τοιαύτην τὰ δὲ ἐκείνην τὴν θρησκείαν, ἐὰν οἱ γονεῖς πιστεύωσιν, ὅτι τὰ μὲν ἢ τὰ δὲ εἶνε καταδικασμένα εἰς τὴν κόλασιν. Ἡ ἐκ τῶν μικτῶν γάμων προερχομένη συμφορὰ ἦτο ἄγνωστος πρὸ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ χριστιανισμοῦ, ταῦτο εἶνε προϊόν μεταγενεστέρων χρόνων. Ἐνῶ δὲ ἄνδρες διανοητικῶς ἀνεπτυγμένοι διὰ διαφόρων ἐπιστημονικῶν ἀνακαλύψεων, διὰ κριτικῶν καὶ ἱστορικῶν ἐρευνῶν καὶ βελτιώσεως τῶν ἀνωτέρων ἐκπαιδευτηρίων κατάρθωσαν ν' ἀτενίζωσιν ἀφόβως εἰς τὸ κυριώτερον θρησκευτικὸν πρόβλημα, αἱ γυναῖκες ἔμειναν ἀποκεκλεισμέναι ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἐπιρροίας. Ἡ φύσις αὐτῶν εἶνε ἥττον ἐπιδεκτικὴ ἀμεροληψίας, κατὰ δὲ τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν ἀποκλείονται, ὅσα δύνανται νὰ κανονίσωσι καὶ ἐνισχύσωσι τὸ πνεῦμα αὐτῶν, κύριος δὲ σκοπὸς κατ' αὐτὴν θεωρεῖται συχνάκις τὸ νὰ ἐμπνεύσωσιν αὐταῖς ἐμπαθῆ πίστιν εἰς τὰς παραδεδεγμένας γνώμας ν' ἀπομακρύνωσι δὲ αὐτάς ἀπὸ ἐπαφῆς πρὸς γνώμας ἀντιθέτους. Οἱ θεολόγοι ἀπῆτησαν αἰεὶ τὴν ἀπόλυτον πίστιν ὡς πρῶτον καθήκον, ἐθεώρησαν δὲ ἐγκληματικὴν πᾶσαν ἀμφιβολίαν, ἐξ οὗ προέκυψε διανοητικὴ τις τάσις, ἣν δὲν εὐρίσκομεν ἐν ἄλλοις κλάδοις τῶν ἐπιστημῶν. Ἄν καὶ εἰς πολλοὺς ἄνδρας καὶ εἰς τὰς πλείστας γυναῖκας ἐλλείπει πᾶσα γνώσις τῆς κριτικῆς τῆς παλαιᾶς διαθήκης, τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἀνακαλύψεων, οὐχ ἥττον καταφέρονται κατὰ τῶν ἀντιφρονούντων καὶ ἐμπαθῶς χωρὶς νὰ ἐγνώρισάν ποτε τὰ φρονήματα αὐτῶν καὶ τοὺς λόγους. Οὕτω δύναται νὰ ἐπέλθῃ δυσπιστία ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἐλαττοῦται ἡ ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναίκος, πανταχοῦ δὲ ἐξαπλοῦται δειλία τοῦ πνεύματος καὶ ὑποκρισία. Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας μετὰ Χριστὸν οἰκογενειακαὶ διχόνοιαι ἦσαν λίαν συχναὶ ἔνεκα διαφόρων φρονημάτων θρησκευτικῶν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναίκος. Ὁ πολιτικὸς νόμος δὲν ἐκώλυε μικτοὺς γάμους χριστιανῶν καὶ Ἰουδαίων ἢ αἵρετικῶν, πολλάι σύνοδοι ὁμῶς τοὺς ἐθεώρουν ἐγκλημα. Εἰς

τοῦτο δὲ συνετέλει πολὺ ὁ διάφορος χαρακτήρ τοῦ ἀνδρός ἐν γένει καὶ τῆς γυναικός. Ὁ ἀνὴρ εἶνε φυσικῶς ἰσχυρότερος, ἢ δὲ γυνὴ ὠραιότερα, διανοητικῶς ὅμως ὑπερέχει ὁ ἀνὴρ ἀναμφιβόλως. Ἡ γυνὴ εἶνε διανοητικῶς ἐπιπολαιότερα τοῦ ἀνδρός, ἀσχολεῖται μᾶλλον μὲ τινα συμβεβηκότα ἢ μὲ γενικὰς ἀρχάς, δὲν κρίνει δὲ μετὰ λογικὴν σκέψιν καὶ πείραν ἀλλὰ μᾶλλον κατὰ θεωρίαν. Ἡθικῶς ἀναμφιβόλως ὑπερέχει ἡ γυνὴ τοῦ ἀνδρός. Ἡ αὐταπάρνησις, τὸ ἐξέχον στοιχεῖον ἐναρέτου καὶ ὁρησκευτικοῦ χαρακτήρος, ἀπαντᾷται ἥττον παρὰ τῷ ἀνδρὶ ἢ τῇ γυναικί, ἥς ὁ βίος συνίσταται εἰς τὴν ὑποταγὴν, εἰς τὰς ὁρέξεις ἄλλου. Ἡ γυνὴ εἶναι εὐαίσθητοτέρα, ἐν λογισμῷ δὲ καὶ πράξει ἀγνοτέρα, πρὸς τοὺς πλανωμένους ἐπεικεστέρα, πρὸς τοὺς πάσχοντας συμπαθεστέρα, πρὸς τοὺς περιστοιχοῦντας δὲ μᾶλλον ἀξιαγάπητος. Αἱ γυναῖκες δὲν ἐνεργοῦσιν μετὰ θελήσεως τοσοῦτον ἰσχυρᾶς, ὅσον οἱ ἄνδρες, ἀλλ' ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑπερτεροῦσι τοὺς ἄνδρας, ἡ παθητικὴ ὅμως αὕτη ἀντίστασις δὲν εἶναι κυρίως ἀνδρεία, καρτεροῦσα καὶ ἀνθισταμένη, ἀλλὰ μᾶλλον ὑποταγὴ, ὑπομένουσα καὶ ὑπέικουσα. Ὁ ἀνὴρ ἀποδίδει δικαιοσύνην ἡ γυνὴ συγχωρεῖ.

Ἡ ἐπιρροή, ἣν ἔσχον αἱ γυναῖκες ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος ἐξηγεῖται ἐκ τῆς ὑπερβαλοῦσης δυνάμεως τοῦ ὁρησκευτικοῦ αὐτῶν αἰσθήματος καὶ τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν εἰς θρησκείαν ἣτις συνιστᾷ τὴν προσωπικὴν ἀγάπην πρὸς τὸν ἰδρυτὴν αὐτῆς ὡς κύριον καθῆκον, ἀποδίδει ἀγνωστον μέχρι τοῦδε ἀξίαν εἰς τὰς γυναικείας ἀρετάς καὶ ἀνοίγει εἰς αὐτάς ἀπεριόριστον στάδιον. Ἐπὶ οὐδεμιᾶς ἄλλης πνευματικῆς κινήσεως ἐδείχθη ἡ γυναικεία ἐπιρροή τόσον ἰσχυρὰ καὶ ἀποφασιστικῇ, εἰς δὲ τὸν ἀγῶνα τῶν μαρτύρων καὶ κατὰ τοὺς διωγμοὺς κατέσχον αὐταὶ τὴν πρώτην θέσιν. Πολλαὶ μητέρες ἐκατήχησαν εἰς τὸν χριστιανισμόν τοὺς υἱοὺς των, οὕτω τὸν ἅγιον Αὐγουστίνον, τὸν ἁγ. Χρυσόστομον, τὸν ἁγ. Βασίλειον κ. ἄλ. πολλαὶ δὲ γυναῖκες ἐπροστάτευσαν πολὺ τὸν χριστιανισμόν, π. χ. ἡ ἁγία Ἑλένη κ. ἄλλαι.

Ὁ Ἰουστινιανὸς κατήργησε τὸν νόμον, καθ' ὃν γυναῖκες δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιτροπεύωσι τὰ τέκνα των, ἐξ οὗ ὅμως προήλθε πολλαὶ πλούσιαι χῆραι παραπειθόμεναι ὑπὸ τῶν ἱερέων νὰ ἀφιερῶνται τὴν περιουσίαν καὶ τὰ τέκνα των τῇ ἐκκλησίᾳ.

Νομίζω ἀναμφισβήτητον, ὅτι εἰς τοὺς μεγάλους ὁρησκευτικοὺς ἀγῶνας τοῦ 16 αἰῶνος ὁ μὲν καθολικισμὸς ἠκολούθει τὸν γυναικεῖον τύπον, ὁ δὲ προτεσταντισμὸς τὸν ἀνδρικόν. Ὁ καθολικισμὸς μόνος διεφύλαξε τὴν λατρείαν τῆς παρθένου Μαρίας, τὸ σύμβολον καὶ τὸ ὑποστήριγμα τοῦ γυναικείου τύπου. Ἡ ἐπιτηδειότης, μεθ' ἧς διὰ μουσικῆς, ζωγραφίας, ἀρχιτεκτονικοῦ ῥυθμοῦ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐπιβαλλουσῶν λιτανειῶν ἐπενεργεῖ ἐπὶ τοῦ αἰσθήματος, ἡ τάσις τοῦ νὰ ἐπιδρᾷ μᾶλλον εἰς τὸ αἶσθημα ἢ τὸ πνεῦμα, τὸ περὶ τοῦ ἀλαθήτου τῆς ἐκκλησίας δόγμα καὶ πρὸ παντὸς ἄλλου ἡ ἀπεριόριστος αὐθεντικότης τῆς ἐκκλησίας, ἐνήργησαν πάντα πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Ἡ γυνὴ εἶνε φύσει ἀσθενὴς καὶ χρήζει ὑποστηρίγματος, ὁ δὲ ἀνὴρ ἰσχυρὸς καὶ ἀνεξάρτητος. Διὰ τοῦτο ἡ καθολικὴ

θρησκεία, ἥτις ὑπαγορεύει τῷ ἀμφιβάλλοντι πνεύματι τυφλὴν πίστιν εἰς τὴν ἀλάθητον ἐκκλησίαν, τῇ δὲ τεταραγμένη συνειδήσει ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ τὰς ἁμαρτίας συγχωρῶν ἱερατεῖον, ἔσχεν αἰὲς ἰδιαιτέραν ἐλκτικὴν δύναμιν ἐπὶ τοῦ γυναικείου πνεύματος. Τοῦναντίον θρησκεία (ἡ προτεσταντικὴ), ἥτις δὲν ἀναγνωρίζει μεταξύ τῶν ἀνθρώπων καὶ δημιουργοῦ οὐδεμίαν αὐθεντικότητα, ἥτις θεωρεῖ ὡς καθήκον τὴν ἀνεξάρτητον κρίσιν καὶ τὴν ἀτομικὴν εὐθύνην, καὶ ἥτις ἀφῆρσεν ἀπὸ τῆς λατρείας τοὺς θέλγοντας στολισμούς καὶ τὰ αἰσθητικὰ ὑποστηρίγματα, εἶνε κατ' ἐξοχὴν θρησκεία διὰ τοὺς ἄνδρας. Ἡ μέχρι τοῦδε ἀνδρικοτέρα μορφή τοῦ χριστιανισμοῦ εἶνε ὁ πουριτανισμὸς (Puritanism). Οἱ διασημότεροι αὐτοῦ διδάσκαλοι διαφέρουσιν ἀπὸ τῶν Ἀγίων τῶν καθολικῶν κατὰ τὸν ἠθικὸν τύπον καὶ κατὰ τὸ διδακτικὸν σύστημα. Ὁ καθολικισμὸς συνήθως πρᾶναι τὸν χαρακτήρα, ὁ προτεσταντισμὸς ἐνισχύει αὐτόν. Ἀλλὰ ἡ πρᾶότης ἐκείνου μεταβάλλεται συχνάκις εἰς ἀδυναμίαν, ἡ δὲ ἰσχὺς τούτου εἰς σκληρότητα. Αὐστηρῶς καθολικοὶ λαοὶ διακρίνονται ἐπὶ εὐσεβείᾳ, ἐπὶ καθ' ἕξιν καὶ ζωηρᾷ ἐπιδεκτικότητι διὰ θρησκευτικὰς ἐντυπώσεις, ἐπὶ θερμότητι αἰσθημάτων, καὶ ἐπὶ τινι φυσικῇ προσηνείᾳ καὶ λεπτότητι τῆς συμπεριφορᾶς. Αὐστηρῶς προτεσταντικοὶ λαοὶ διακρίνονται ἐπὶ φιλαληθείᾳ, ἐπὶ αὐστηρᾷ ἐπιγνώσει τοῦ καθήκοντος, ἐπὶ ἰσχυρῷ καὶ ἀξιοπρεπεῖ χαρακτήρι. Γυναικώδης ὑποταγὴ καὶ πίστις ἀκμάζουσι παρὰ τοῖς καθολικοῖς, ἐλευθερία δὲ καὶ πεποίθησις ἐν ἑαυτῷ παρὰ τοῖς διαμαρτυρουμένοις, καὶ ἐκεῖνοι μὲν τείνουσιν εἰς τὴν δυσειδαιμονίαν, οὗτοι δὲ εἰς τὸν φανατισμόν. Ὁ προτεσταντισμὸς, ἐξευγενίσας τὸν γάμον παρέσχε ταῖς γυναῖξιν μεγάλην εὐεργεσίαν.

Κατ' ἐμὴν γνώμην ὁ προτεσταντισμὸς ἠθέλε παράσχει μεγάλην εὐεργεσίαν εἰς τὸ γυναικεῖον φύλον καὶ τὸν κόσμον, ἐὰν δὲν κατήργει τὰ ἐξ ἀσκητικῶν ἀρχῶν ἰδρυθέντα μοναστήρια, καὶ διὰ τοῦτο λίαν ἐπιβλαβῇ, ἀλλ' ἐὰν μετέβαλεν αὐτὰ εἰς ἀσύλα, ἐνθα νὰ καταρεύωσιν πολλὰ γυναικες, αἵτινες ἐνεκα ἐνδείας, οἰκιακῶν δυστυχημάτων καὶ ἄλλων αἰτίων ἐν τῇ πάλῃ τοῦ βίου μένουσιν ἔρημοι καὶ ἀπροστάτευτοι. Τοῦτο ἠθέλε συντελέσει πολὺ εἰς τὸ νὰ ἐλαττώσῃ τὰς δυσχερείας, αἵτινες ὑφίστανται προκειμένου νὰ δοθῇ ἐργασία καὶ ὑποστήριξις εἰς γυναῖκας ἀπροστατεύτους, τοῦθ' ὅπερ εἶνε ζήτημα, οὗ ἡ λύσις εἶνε οὐσιώδης καὶ κατεπείγουσα ἀνάγκη.

Καταστρέφωμεν τὸν λόγον προσθέτοντες τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἐξ ὅλων τῶν κλάδων τῆς ἠθικῆς τὰ ζητήματα περὶ τῶν σχέσεων τῶν δύο γενῶν καὶ τῆς θέσεως τῶν γυναικῶν εἶνε ἐξ ἐκείνων, ὧν λύσις εἶνε ἀβέβαιος ἐν τῷ μέλλοντι. Ἡ ἱστορία μᾶς διδάσκει, ὅτι μὲ τὴν πρᾶσιν τοῦ πολιτισμοῦ τὰ ἐλεήμονα αἰσθήματα τῶν ἀνθρώπων γίνονται θερμότερα καὶ εὐρύτερα, ἡ κοινωνικὴ συμπεριφορὰ λεπτοτέρα, ἡ δὲ ἀγάπη πρὸς τὴν ἀλήθειαν εἰλικρινεστέρα· ἀπ' ἐτέρου ὁμως καταδεικνύει, ὅτι ἐν χρόνοις μεγάλης διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ μεγάλης κοινωνικῆς ἀβρότητας αἱ τῶν γενῶν σχέσεις ὑπῆρξαν ἀκόλαστοι.